

Zongo'nun Değirmeni'nde Geçen Yerel İfadeler

Local Expressions in Zongo'nun Değirmeni

Melike S. TURAN*

Öz

Kültürel bir kaynak olan dil, içinde bulunduğu toplum hakkında izler taşır. Dil nasıl ki toplumu yansıtırsa eserler de sanatçı hakkında bilgiler verir. Bireyin yaşadığı ve yetiştiği çevre, eğitim düzeyi, kültürü vb. faktörler bireysel söyleyiş farklılıklarını ortaya koyar ve sanatçının kimliğini ortaya koymaya yardımcı olabilir. Bu emarelere şahit olunan eserlerin başında hiç şüphesiz edebî eserler gelir. Edebî eserlerde ölçünlü dile ait sözcüklerin yanı sıra zaman zaman ağız unsurlarına da yer verilir. Sanatçı, kullandığı bu unsurları bir amaç güderek yansıtabildiği gibi istem dışı olarak da eserinde yer verebilir.

Türk dilinin zenginlikleri arasında sayılan ağızların edebî eserlerde kullanılarak kayda geçmesi, ağız unsurlarına ait söz varlıklarının zaman içinde eriyip yok olmaması açısından önemlidir. Eserinde bu unsurlara yer veren yazarlardan birisi de 1980 sonrası Türk hikâyeciliği alanında yer alan Recep Seyhan'dır.

Bu çalışmada Seyhan'ın Zongo'nun Değirmeni adlı hikâyeye kitabında geçen ağızlarla ait sözcüklerin söz varlığı tespit edilir. Yazarın eserinde kullandığı bu unsurlar, kitabın hacmine nispeten oldukça fazladır. Seyhan'ın eserinde ağız unsurlarını kullanmasının sebebi Anadolu'yu eserlerinde yaşatmaktır.

Anahtar sözcükler: Recep Seyhan, Zongo'nun Değirmeni, yerel ifadeler, Anadolu.

Abstract

Language, which is a cultural resource, carries traces about the society it is in. Just as language reflects the society, works also give information about the artist. The environment in which the individual lives and grows up, his level of education, culture, etc. These factors reveal individual differences in pronunciation and can help reveal the identity of the artist. Literary works are undoubtedly among the works in which these signs are witnessed. In literary works, in addition to the words of the standard language, dialect elements are also included from time to time. The artist can reflect these elements for a purpose or include them in his work unintentionally.

It is important to record the dialects, which are considered among the riches of the Turkish language, by using them in literary works, so that the vocabulary of the dialect elements does not dissolve and disappear over time. One of the writers who included these elements in his work is Recep Seyhan, who was in the field of Turkish storytelling after 1980.

In this study, the vocabulary of the words belonging to the dialects mentioned in Seyhan's story book called Zongo'nun Değirmeni is determined. These elements used by the author in his work are quite numerous compared to the volume of the book. The reason why Seyhan uses dialect elements in his work is to keep Anatolia alive in his works.

Key words: : Recep Seyhan, Zongo'nun Değirmeni, local expressions, Anatolia.

Extended Summary

It is sometimes seen that literary works go beyond the standard language and include dialect elements. As a matter of fact, while it is inevitable that the vocabulary of the language will dissolve and disappear over time, recording the dialect elements in written form in the work can prevent this negative situation and thus the elements are brought into the written language. Individual pronunciation differences, that is, the existence of dialect, manifest themselves in the written language. Undoubtedly, these data are of great importance for literature, culture and language. Just as language carries traces of the society in which it exists, works also bear traces of the poet or author. So much so that sometimes, when the works of poets or writers are examined within an ideological framework, it is seen that they also include words used in dialects. This reflects information about the identity of the poet or author.

The recording of dialects, which are considered among the riches of the Turkish language, by using them in literary works is important in terms of revealing the vocabulary of dialect elements. One of the writers who includes dialect elements in his work is Recep Seyhan, who was in the field of Turkish storytelling after 1980. Local expressions in Seyhan's works were identified.

Many local expressions mentioned in the work may not be known to readers. Some of these are mentioned in the *Derleme Sözlük* and some are not. Therefore, the titles have been tried to be given within this framework without ignoring this issue.

The main sources for this study were the works of Recep Seyhan, the author himself and the *Türkçe Sözlük* along with the *Derleme Sözlük*. While some of the local expressions identified were included in one or both of the dictionaries, some were not included in any of them. Seyhan is not a writer that is studied much today.

In the study, first of all, the author's mentioned book was scanned and local expressions were identified. Afterwards, the current meanings of these words in the dictionaries were given. If it was not mentioned in the dictionary, the author was consulted.

In this study, the vocabulary of the late Recep Seyhan's story book called *Zongo'nun Değirmeni* was examined in terms of the vocabulary of dialect elements. The number of dialect elements in the vocabulary that Seyhan included in his story book called Zongo'nun Mill is quite high compared to the volume of the book. From here it can be understood how much importance he attaches to local expressions. There is also a fact that sometimes, when writers or poets try to include the dialect characteristics of their region in their works, that word may seem absurd in the sentences they use and may cause an error in expression. This situation also applies to Seyhan. Sometimes he tries to include a local expression in the story, and this makes the work difficult to read and gives the impression that the sentence was created in a forced way.

It was determined that a total of 120 dialect elements were included in the work. These are as follows: The number of words in the *Derleme Sözlük* is 62, the number of words in both the *Derleme Sözlük* and the *Türkçe Sözlük* is 38, and the number of words that are not mentioned in the *Derleme Sözlük* or given in different meanings is 20. This number is quite large compared to the volume of the book. For words that are not included in the *Derleme Sözlük* or given with a different meaning, the author himself was consulted and the meaning of the word was tried to be fully and accurately interpreted by placing it within the context.

* Ar. Gör., Kırklareli Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Kırklareli, Türkiye,
mozevren@klu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-9535-5485.

Gönderilme Tarihi / Received Date:
17 Kasım 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
05 Şubat 2024

Atıf/Citation: Turan M. S. (2024).
Zongo'nun Değirmeni'nde Geçen
Yerel İfadeler
doi.org/10.30767/diledeara.1392442

Bu çalışmada Recep Seyhan'ın *Zongo'nun Değirmeni* adlı eserindeki söz varlığının ağız unsurları değerlendirilmiştir. Seyhan, *Zongo'nun Değirmeni* adlı hikâye kitabında yer verdiği söz varlığındaki ağız unsurlarının sayısı, kitabın hacmine nispeten oldukça fazladır. Buradan da yerel ifadeler ne kadar önem verdiği anlaşılabilir. Ayrıca şöyle de bir gerçek vardır ki bazen yazar veya şairler, eserlerinde yörelerinin ağız özelliklerine yer verme derdine düştüğünde kullanmış oldukları cümleler içinde o sözcük abes durabilir ve anlatım bozukluğuna sebebiyet verebilir. Bu durum Seyhan için de geçerlidir. Bazen hikâyede yerel bir ifadeye yer verme çabasına düşer ve bu eserin okunmasını zorlaştırırken cümlenin zorlama bir şekilde oluşturulduğu izlenimi verir.

Çalışmada eserin söz varlığındaki ağız unsurları tespit edilmiş ve alfabetik sırayla verilmiştir. Sözcüğün tam ve net bir şekilde anlaşılabilmesi için metnin bağlamı göz ardı edilmeden öncelikle *Derleme Sözlüğü*'ne başvurulmuştur. Ancak *Derleme Sözlüğü*'nün yeterli olmadığı sözcükler için yöredeki kullanım bilgisine ihtiyaç duyulmuş ve bundan dolayı bizzat yazarın kendisiyle iletişime geçilmiş, o yöreyle ilgili yapılan çalışmalar taranmış² ve böylelikle sözcükler anlamlandırılmıştır. Bu husus, makale içinde dipnot verilerek gösterilmiştir. Sözcüğün hangi illerde kullanıldığı bilgisine de ayrıca yer verilmiştir. Ancak bu illerin sayısı beşi aştığı takdirde illerin sayısı beş ile sınırlandırılmıştır. Son olarak da sözcük, eserde geçen bir cümleyle örneklendirilmiştir. Tespit edilen sözcükler üç başlık altında toplanmıştır: *Derleme Sözlüğü*'nde Geçen Sözcükler, Hem *Derleme Sözlüğü*'nde hem de *Türkçe Sözlük*'te Geçen Sözcükler, *Derleme Sözlüğü*'nde Geçmeyen veya Farklı Anlamda Verilen Sözcükler.

Derleme Sözlüğü'nde Geçen Sözcükler

ahraz: Akılsız, ahmak. (Amasya, Ordu, Tokat, Samsun, Sivas...)

“Kıyası; kendine yetmeyen, **ahraz** bir çocuktur” (Seyhan, 2019, s. 25).

bıcı-: Mızıkçılık etmek, sözünden dönmek. (Samsun, Çorum, Amasya)

“Atıldı hemen: **Bıcmak** yok” (Seyhan, 2019, s. 36).

böğelek: Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği. (Amasya, Çorum, Kastamonu, Ordu, Erzurum...)

“Sonra o harfler yurdunu kaybetmiş **böğelek** sineği gibi kulağımda vınlayıp duruyordu” (Seyhan, 2019, s. 75).

calaz: Mısır koçanı, sapı. (Amasya, Samsun, Tokat, Ordu, Isparta...)

“Onu dinlerken göç düzen gurbetiniz bir yerlerden çıkıp gelirdi; içinizde ne zamandır devinip duran fakat size bir türlü ulaşamayan bir ses ıkınıp siftinerek kendini duyurur; sonra küllenmiş ağırlar, sönmüş alazlar, toplanmayı bekleyen **calazlar**, bir ceğel yığını içine saklanmış kalsit taşları ılık bir esintiyle depreşti; sonra tadılmamış lezzetler, göz değmemiş saflıklar gitmek duygusu ile sarmaş dolaş çıkıp gelirdi” (Seyhan, 2019, s. 88).

ceğel: Çakıl, çakıl yığını. (Sivas)

“Onu dinlerken göç düzen gurbetiniz bir yerlerden çıkıp gelirdi; içinizde ne zamandır devinip

duran fakat size bir türlü ulaşamayan bir ses ıkınıp siftinerek kendini duyurur; sonra küllenmiş ağırlar, sönmüş alazlar, toplanmayı bekleyen **calazlar**, bir **ceğel** yığını içine saklanmış kalsit taşları ılık bir esintiyle depreşti; sonra tadılmamış lezzetler, göz değmemiş saflıklar gitmek duygusu ile sarmaş dolaş çıkıp gelirdi” (Seyhan, 2019, s. 88).

cenderme: Jandarma. (Amasya, Tokat, Ordu, Kars, Denizli...)

“Onu birileri arardı hep; ya **cenderme**, ya bir alacaklı ya da babası...” (Seyhan, 2019, s. 53).

culuk: Hindi. (Bilecik, Eskişehir, Çorum, Samsun, Amasya...)

“O da bunu işitince **culuk** gibi kabarmıştı tabii” (Seyhan, 2019, s. 34-35).

cühnü: Buruşuk. (Çorum)

“O **cühnü**, sarak ve zayıf bedeninin bunca işi nasıl kaldırdığına; hatta böyle nasıl sağlıklı kalabildiğine şaşır kalmıştım” (Seyhan, 2019, s. 50).

çangal: Tarlayı korumak için dallı budaklı çam ağaçlarından yapılan çit. (Bolu)

“O çadırları tanıyanlardan birine göre; boğazları sivri uçlu, dış geçirilemez demir çangallarla korunan, günün her saatinde teyakkuzda bulunan koyun köpeklerini aşırıp da adamın çadırından silahını almak her babayiğidin değil, er babayiğidin kârıydı” (Seyhan, 2019, s. 65).

çiparsız³: Biçimsiz, şekilsiz. (Amasya)

“Çirkin olmasaydı da kim alırdı çiparsız *gâvuru* ya” (Seyhan, 2019, s. 45).

çitilci: Kavgacı (kimse). (Samsun, Amasya)

“Onunla bununla **gözleşen**, çitilcinin biri olup çıkmıştı çocuk” (Seyhan, 2019, s. 57).

dalan: İnce, narin, zarif. (Isparta, Gaziantep, İçel)

“İnce **dalan**, çakı gibi bir adamdı” (Seyhan, 2019, s. 53).

dene: Tahıl. (Isparta, Amasya, Niğde, Konya, Çorum...)

“Oysa benim hafızamdaki değirmen, tek kişinin kol kuvvetiyle döndürerek **deneleri** öğütebildiği iki küçük yuvarlak taştan ibaretti” (Seyhan, 2019, s. 8).

depek: Sapık anlamındadır ve deli kelimesiyle birlikte kullanılır. (Niğde)

“Lan oğlum başımızı belaya sokacaksın, deli misin **depek** misin, dedim” (Seyhan, 2019, s. 35).

devin-: Çabalamak, uğraşmak, didinmek. (Isparta, Çankırı, Çorum, Amasya, Samsun...)

“Onu dinlerken göç düzen gurbetiniz bir yerlerden çıkıp gelirdi; içinizde ne zamandır **devinip** duran fakat size bir türlü ulaşamayan bir ses ıkınıp siftinerek kendini duyurur; sonra küllenmiş ağırlar, sönmüş alazlar, toplanmayı bekleyen **calazlar**, bir ceğel yığını içine saklanmış kalsit taşları ılık bir esintiyle depreşti; sonra tadılmamış lezzetler, göz değmemiş saflıklar gitmek duygusu ile sarmaş dolaş çıkıp gelirdi” (Seyhan, 2019, s. 88).

dişe-: Dişegi denilen ucu tırtıllı çekiçle değirmen taşı ya da herhangi bir şey üzerinde diş yapmak. (Amasya, Aydın, Uşak, Eskişehir, Burdur...)

2 Efe, K. (2017). *Derleme Sözlüğü'nde Amasya'ya Ait Kelimelerin Dağılımı. Uluslararası Amasya Sempozyumu Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat Bildiriler Kitabı* (s. 957-999). Amasya: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Yayınları.

3 *Derleme Sözlüğü'nde* çipar madde başı geçer ve “biçim, şekil” anlamı verilir.

“Biz vardığımızda bir adam değirmen **dişiyordu**” (Seyhan, 2019, s. 10).

eğrek: Dinlenme yeri. (Denizli, Balıkesir, Samsun, Amasya, Bilecik)

“**Mesela; eğreğinde** gölgelenen koyunlar, gübreleri ile destek vermiş” (Seyhan, 2019, s. 71).

ellâham: Herhâlde, galiba, zannedersem. (Yozgat, Kayseri)

“*Bu kaltaklara da bir hâl oldu kız, yarışa girdiler bunlar **ellaham** diyordu Namiş Kadın*” (Seyhan, 2019, s. 66).

epri-: Yıpranarak aşınmak. (Burdur, Denizli, Kocaeli, Elazığ, Sivas...)

“*Hatıra düşmesi bile kalpleri acıtan o **eprimiş** zamanlarda önce duygular zehirlenmişti*” (Seyhan, 2019, s. 13).

eserli: Delişmen, deli. (Isparta, Burdur, Denizli, Çorum, Amasya...)

“*Kafası biraz **eserli** olan Himmet'e de 'kontak' derdi*” (Seyhan, 2019, s. 35).

fışkı: Ahlaksız, arsız, yapışkan (genellikle kadın ya da kızları aşılamak için). (Kastamonu, Yozgat, Kayseri)

“*O **fışkının** götünü koklayıp durma lan, dedim*” (Seyhan, 2019, s. 53).

girebi: Küçük otsu bitkileri kesmeye yarayan ucu kanca gibi bir çeşit küçük balta. (Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Giresun...)

“*Bazen biri, saplamasını istediği balta, **girebi**, çapa türünden bir eşya da getirmiş olabilirdi*” (Seyhan, 2019, s. 18).

gömbe: Mayalı ya da mayasız, yağlı ya da yağsız olarak yapılan bir çeşit kül pidesi, ekmeği. (Afyon, Isparta, Çorum, Amasya, Tokat...)

“*Odanın içindeki ocakta tuğlaların ve küllerin arasına saklanan **gömbe** pişerken Zongo da tatlı bir uykuya dalarmış şurada, üzeri kilim kaplı makatta*” (Seyhan, 2019, s. 11).

gözleş-: Birbiriyle zıt gitmek, birbirine kızgın olmak. (Giresun)

“*Onunla bununla **gözleşen**, çitilcinin biri olup çıkmıştı çocuk*” (Seyhan, 2019, s. 57).

günüle-: Çekememek, kıskanmak. (Çorum, Kastamonu, Çanakkale, Bursa, Amasya...)

“*Ne yalan söylemeli; Cevdet'in Hacı'dan böyle açık çek almasını **günülemedik** diyemem*” (Seyhan, 2019, s. 35).

hotuk: Eşek yavrusu. (Samsun)

“*Aklına kudur koyan **Hotuk** Hasan olsa da Muttalip'in din gayretiyle böyle bir eyleme hazır olduğu; kendisine kayda değer bir destek bulduğu, ancak konunun bir süre rafa kaldırıldığı da saklı değilmiş*” (Seyhan, 2019, s. 48).

karağu: Karanlık. (İstanbul)

“*Çok geçmeden varlığının üzerine bir büyük karaltı **karağu** gibi çökmüştü*” (Seyhan, 2019, s. 52).

karık: Bağ ve bahçelerde sebze ekmek için ayrılan bölümler, evlek. (Amasya, Tokat, Sakarya, Balıkesir, Afyon...)

“*Fırın önlerinde güngörmüş kadınlardan biri çocukluk dönemine telmihle 'Daha dün **karık** çekilmiş tarlada yürüyemeyen sümüklü sıracalı! Şarşalak! Bir karıyı hak etmiş de ikincisi mi kalmış!*’ diğeri ‘*Çiçek gibi karısı var. Çocukları da pek sevimli!*’ diyordu” (Seyhan, 2019, s. 63).

kaştar-: Yönetmek, kayırmak, korumak, bakmak. (Çankırı, Çorum, Samsun, Amasya, Antalya...)

“*Çifti çubuğu çekip çevirebileceği; kasabaya inip tek başına alışveriş yapabileceği, kısaca kendini **kaştarabileceği** yaşa eriştiği sıralarda hamisi Müftüzadelerin Abdullah da irtihal-i dâr-ı beka etmişti*” (Seyhan, 2019, s. 14).

kavlak: Çıplak, soyulmuş. (Uşak, Çorum)

“*Kahrın ve yalnızlığın zehirli tırnakları, yaz güneşlerinin yakıcı cıymakları, zemherilerin kırışmaları yüzüne nasırlı dikişler atmış; orada suyu çekilmiş, sert ve **kavlak** dereler; uzun, ince yollar açılmıştı*” (Seyhan, 2019, s. 50).

keh: Kenar, köşe, uç. (Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Maraş...)

“*Olaya tanık olan kadınlar peşlerinden kuş gibi çığırdılar ise de başı dumanlılar çoktan aşmıştı **kehi***” (Seyhan, 2019, s. 63).

kemçik: Alt çenesi çıkık, üst çenesi içeriye çökmüş gibi duran, dişleri üst üste gelmeyen (kimse). (Manisa, Amasya, Sivas, Niğde, Eskişehir...)

“*Söylenildiği gibi **kemçik** ağızlı kadındı*” (Seyhan, 2019, s. 50).

koysak: Üç yanı kaya ile çevrilmiş yer. (Konya)

“***Koysak** ve kuytu yerleri tercih ederdi gelip giderken*” (Seyhan, 2019, s. 53).

madırğa: Yassı taşçı çekici. (Çanakkale, Eskişehir, Tokat, Kayseri, Aydın)

“*Taş kırmak için balyozları, murçları; yontmak için kesikleri, **madırğaları**; işlemek için özel elmas uçları, çöp kalemleri vardı*” (Seyhan, 2019, s. 15).

mehelsi-: Değer vermek, önem vermek, önemli saymak. (Çankırı, Amasya)

“*Yolda rastladığımız bir tilkinin – kaçmadığı gibi bizi **mehelsimeyen** bir bakışla- 'Ne aramış lan burada bu göbeller!' der gibi bakmasına gülemedik*” (Seyhan, 2019, s. 38).

mıkır: Cimri, açgözlü. (Aydın, Tokat, Ordu, Muğla)

“*Bir de üstüne kışmuk ve **mıkır** olmasa*” (Seyhan, 2019, s. 23).

öğürse-: Dişi hayvan çiftleşmek istemek. (Denizli, Zonguldak, Çorum, Samsun, Ordu...)

“*Evli adama kaçma neymiş! Öğürsemiş mi ne bu kız!*” (Seyhan, 2019, s. 63).

papak: Kalpak. (Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Trabzon, Rize...)

“*Başında; önü işlemeli, taraklı bir **papak**, sırtında düğmesiz, yelek gibi koyu mavi bir hırka, kazağın altında köyde herkesin giydiği çiçekleri solmuş bir entari, ayaklarında çamurlu bir bot vardı*” (Seyhan, 2019, s. 49-50).

partalçı: Abartarak konuşan, yalancı. (Kastamonu, Samsun, Ordu, Trabzon)

“*Her ne anlatıyorsa, ne eder eder onu inandırıcılığın boyasıyla renkten renge sokar; sizi gi-*

zemin ulaşılmaz odasına götürür, şaşkınlığın ağzını bile bir karış açık bırakırdı. **Partalci** mıydı?” (Seyhan, 2019, s. 33).

salıngaç: Salıncak. (Afyon, Bolu, Sakarya, Kayseri, Niğde)

“Her şey sade idi: Orta yerde; .evresi ahşap korumaya alınmış dönüp duran iki büyük taş ve o taşın üstünde huni şeklinde bir dene ambarı, onun altında ayazda kalmış çocukların çenesi gibi titreyip duran bir **salıngaç**; onun da altında işlenen denenin un olarak aktığı açık un deposundan ibaretti” (Seyhan, 2019, s. 10).

sapak: Küçük yolların anayoldan ayrıldığı yer. (Samsun, Ordu, Manisa, Çanakkale, Bursa...)

“Köy sapağından sonra tekrar yürümemiz gerekiyordu” (Seyhan, 2019, s. 34).

sayvan: Çardak. (Çorum)

“Komşunun âdeta gözü önünde büyüüttüğü kavak fidanlarını dibinden kesip kendisine **sayvan** yapması; aklına koyduğu bir işi gerçekleştirmek için sınırları, buyrukları delip geçmesi; hatta o celalli babasına bile kafa tutacak hâle gelmesi Sündüs Kadın'ı derin kederlere gark etmişti” (Seyhan, 2019, s. 57).

sef: Yanlış. (Samsun, Ordu, Yozgat, Niğde, Yozgat...)

“**Sef** işlerini düzeltmekten canım yandı. Gözüme görünmesin o deyyus.” diyor, sövüp sayıyor” (Seyhan, 2019, s. 63).

sıkılcım: Sıkıştırma, korku, baskı. (Amasya, Tokat, Samsun)

“Ne bileyim sıkılcım işler oldu işte” (Seyhan, 2019, s. 43).

sıracalı: Bakımsız, güçsüz, gösterişsiz. (Niğde)

“Fırın önlerinde güngörmüş kadınlardan biri çocukluk dönemine telmihle ‘Daha dün karık çekilmiş tarlada yürüyemeyen sümüklü **sıracalı**! Şarşalak! Bir karyı hak etmiş de ikincisi mi kalmış!’ diğeri ‘Çiçek gibi karısı var. Çocukları da pek sevimli!’ diyordu” (Seyhan, 2019, s. 63).

suğ-: Suçlanmak, utanmak, yere bakmak. (Amasya, Kayseri)

“**Suğdu** kaldı, ses etmedi” (Seyhan, 2019, s. 48).

sürekeçi: Hayvan alıp satan gezgin kimse. (Denizli)

“Söz gelişi, arazide “kaçak” koyun otlatan **sürekeçilere** kötü yatı sözler söyleyebilir, sövüp sayabilirdi” (Seyhan, 2019, s. 64).

şarşalak: Pis. (Adana)

“Fırın önlerinde güngörmüş kadınlardan biri çocukluk dönemine telmihle ‘Daha dün karık çekilmiş tarlada yürüyemeyen sümüklü **sıracalı**! Şarşalak! Bir karyı hak etmiş de ikincisi mi kalmış!’ diğeri ‘Çiçek gibi karısı var. Çocukları da pek sevimli!’ diyordu” (Seyhan, 2019, s. 63).

tayır tayır: Hızlı hızlı (gezip dolaşma, bir iş yapma için). (Bolu)

“İkinin biri mızırđanan ve **tayır tayır** kaşınıp duran çocuk, Efendi amca dedi, neden yarattı Allah bu ısırganı ki?” (Seyhan, 2019, s. 31)

terki: Atın arkası. (Isparta, Burdur, Eskişehir, Manisa, Amasya...)

“Kurdun çok sevdiği havalardan birinde, Karaömer Tepesi'nin eteklerinden dumanların eksik olmadığı bir gün, atının **terkisine** aldığı gibi uçurdu yayla kızını Delifışek” (Seyhan, 2019, s. 63).

ulak: Her zaman el altında bulunan kişi, yardımcı. (Amasya, Çankırı, Manisa, Bursa, Konya...)

“El **ulağ**ının sunduğu bardaktan bir bardak su içti” (Seyhan, 2019, s. 55).

üflük: Islık. (Çanakkale, Kütahya, Bolu, Sakarya, Amasya...)

“Sonra günlerdir üflük çalıp duran Karancalos Fırtınası'nın ardından doğan kış güneşi gibi içimin körfezleri ısıyor birden, dar sokakları genişliyor, düşlerim çiçekleniyor ve bir imbisat hâline geçiyordum” (Seyhan, 2019, s. 78).

varvara: Gürültü. (Isparta, Samsun)

“Yaptığın bir iş ise bırak herkes duysun, diye fısıldayacaktım ki sözümü tamamlamaya kalmadan bir şamar sesi ve onu izleyen bir **varvara** ile irkildik” (Seyhan, 2019, s. 47).

yaba: Saman işlerinde kullanılan, kürek şekilli bir harman aleti. (Artvin)

“El demez ar demez, milletin içinde üzerinde **yaba** kırardı, dirgen kırardı” (Seyhan, 2019, s. 59).

yalım: Şimşek. (Antalya)

“Gördüğü bir çift göz değil de bir yıldırım **yalım**ıydı sanki” (Seyhan, 2019, s. 62).

yaşmak: Yazma. (Ordu)

“Kadınge, **yaşmağ**ından sarkan teli içeri aldı” (Seyhan, 2019, s. 55).

yengil: Hafif. (Samsun, Tokat, Kırklareli, Edirne, Zonguldak...)

“O **yengil** adam ağırlaşmıştı sanki” (Seyhan, 2019, s. 66).

yıldır yıldır: Pırl pırl. (Amasya, Giresun, Erzincan, Hatay, Malatya...)

“Gözlerinin içinden **yıldır yıldır** bakıyordu” (Seyhan, 2019, s. 46).

yiti¹: Tatlı. (Çorum, Ordu)

“Durumu anlamaya çalışırken o kalktı, az ötede bize gözlerinin altından **yiti yiti** bakıp duran köpeğin tasmaını kontrol etti” (Seyhan, 2019, s. 51).

yiti²: Çok acı ya da ekşi. (Amasya, Samsun, Ordu, Giresun, Malatya...)

“Sonra insanın genzini yakan **yiti** koku. O koku burnuma sindi de yıllarca çıkmadı” (Seyhan, 2019, s. 46).

zırzop: Delidolu. (Amasya, Isparta, Denizli, Artvin, Antalya)

“O kösnül **zırzorba** da ne demeli?” (Seyhan, 2019, s. 63).

zoğal: Kızılılık. (Samsun, Amasya, Bursa, Tokat, Giresun...)

“O iniş, sövüp sayarak kadının üzerinde kırmış **zoğal** dirgenini” (Seyhan, 2019, s. 60).

Hem Derleme Sözlüğü'nde hem de Türkçe Sözlük'te Geçen Sözcükler**afat:** Afetler. (Erzurum, Malatya, Ordu)

“Yağmurun **afata** dönüşmesinin o denek suyunu içen adamdan kaynaklandığı anlaşılınca adamın adı Yağmur Adam kalmış” (Seyhan, 2019, s. 30).

Türkçe Sözlük'te “afetler” anlamı ile verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 33a).

biçki: Testere. (Tokat, Sivas, Burdur, Denizli, Amasya...)

“**Biçki**, hızar, orak gibi gereçleri bileliyordu” (Seyhan, 2019, s. 21).

Türkçe Sözlük'te “tahta veya ağaç biçmekte kullanılan, karşılıklı iki sapı olan ve iki kişi tarafından kullanılan büyük testere” anlamı ile verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 327b).

boduç: Çam ağacı veya topraktan yapılmış küçük testi, yuvarlak, kulpsuz testi. (Amasya, Kütahya, Bilecik, Tokat, Yozgat...)

“Orada; kaşık, kepçe, **boduç**, tekne, sofra, saklama kutuları vb. eşyalardan birini yapıyor olurdu” (Seyhan, 2019, s. 18).

Türkçe Sözlük'te “ağaç veya topraktan yapılmış, testi biçiminde küçük su kabı” anlamı ile verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 369b).

bun: Sıkıntı. (Yozgat, Uşak ve çevresi)

“Hayır, bu kesinlikle bir sıkıntı ya da **bun** değil, sanrı da değil; bedensel bir ağrı hiç değil” (Seyhan, 2019, s. 80-81).

Türkçe Sözlük'te aynı anlam ile verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 412b).

bük: Ova ve dere kıyılarındaki çalı ve diken topluluğu. (Amasya, Samsun, Tokat, Sinop, Çorum...)

“Ya bir dereden veya çitlerin arkasından, bir ormanın diplerinden ya da **büklerin** arasından ansızın çıkıp gelirdi” (Seyhan, 2019, s. 54).

Türkçe Sözlük'te “ovada veya dere kıyısında çalı ve diken topluluğu” anlamı ile verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 422b).

cascavlak: Tüysüz. (Manisa)

“Bu kez, **cascavlak** kalan kordonu, karşısına ne çıkarsa yiyen öküz kurbağası bulmuş ve oracıkta yemiştir” (Seyhan, 2019, s. 56).

Türkçe Sözlük'te bu madde başı için “saçsız (baş)” anlamı verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 445b).

cılga: İnce, dar, taşlı yol, patika. (Aydın, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat...)

“Evi ile yol arasında uzunca bir **cılga** vardı” (Seyhan, 2019, s. 43).

Bu sözcüğün anlamı *Türkçe Sözlük*'ün 2011 baskısında madde başı olarak yer almazken güncellenen yeni baskısında ağızlardan alınarak “bir arazi veya dağlık alanda hayvanların veya insanların yürüyerek oluşturdukları ince, dar yol” anlamı ile verilmiş olup örnek cümle de Recep

Seyhan'dan tercih edilmiştir.

çığır-: Çağırarak, seslenmek. (Amasya, Tokat, Kars, Van, Niğde...)

“Bir kere daha çığırsalar gidip oturacağım; ama bu kez üçüncü çağrı nazlanıyor” (Seyhan, 2019, s. 40).

Türkçe Sözlük'te aynı anlam ile verilmiştir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 529b).

çuha: Çuha, tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.

“Burada çuha ve keçeden mamul; çuka, aba, şalvar, potur gibi giysiler dokunurmuş” (Seyhan, 2019, s. 43).

Bu sözcük, *Derleme Sözlüğü*'nde bir çeşit ceket anlamında kullanılır, ancak eserde geçen anlam ceket çeşidinden ziyade bir kumaş çeşididir. Yukarıda verilen anlam *Türkçe Sözlük*'te verilen anlamdır ve eserde geçen anlamla birebir uyumaktadır (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 570a).

depreş-: Nüksetmek, tepreşmek, tekrarlamak. (Amasya, Tokat, Giresun, Afyon, Manisa...)

“Onu dinlerken göç düzen gurbetiniz bir yerlerden çıkıp gelirdi; içinizde ne zamandır devinip duran fakat size bir türlü ulaşamayan bir ses ıknıp siftenerek kendini duyurur; sonra küllenmiş ağırlar, sönmüş alazlar, toplanmayı bekleyen calazlar, bir ceğel yığını içine saklanmış kalsit taşları ılık bir esintiyle **depreşti**; sonra tadılmamış lezzetler, göz değmemiş saflıklar gitmek duygusu ile sarmaş dolaş çıkıp gelirdi” (Seyhan, 2019, s. 88).

Sözcük 2011 yılında basılmış olan *Türkçe Sözlük*'te yalnızca “nüksetmek” (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 633a) anlamında verilirken güncellenen *Türkçe Sözlük*'te “yeniden ortaya çıkmak, tekrar uyanmak; nüks etmek” anlamı ile madde başı olarak yer alır.

dikel-: Ayakta durmak, ayağa kalkmak, dik durmak. (Burdur, Denizli, Samsun, Amasya, Bolu...)

“Başımda **dikelip** durma, şöyle yaklaş hele yamacıma” (Seyhan, 2019, s. 22).

Sözcük, “ayakta durmak” anlamıyla *Türkçe Sözlük*'te yer alır (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 658a).

dirgen: Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı. (Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Tokat...)

“El demez ar demez, milletin içinde üzerinde yaba kırardı, **dirgen** kırardı” (Seyhan, 2019, s. 59).

Dirgen sözcüğü, “genellikle harmanda sapları yaymaya yarayan demirden, çatallı bir tarım aracı; çatal, diren” anlamı ile *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak yer alır (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 676a).

dümbük: Pezevenk. (Niğde, Hatay, Kayseri, Adana, İçel)

“Bir gün demişti ki Hacı Aziz'in Mehmet, “Kendisine ‘Deli’ dedirtmek için az mı uğraştı bu **dümbük**...” (Seyhan, 2019, s. 53).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te aynı anlamda verilir (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 734b).

emmi: Amca. (Çanakale, Manisa, İzmir, Amasya, Çorum...)

“*Rafet emmi, büyüklerin nakline nazaran köyün hatırlı ve en eski ailelerinden, Ziyaeddinzadelerdendi*” (Seyhan, 2019, s. 35).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te aynı anlamda verilir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 715b).

ever-: Evlendirmek. (Afyon, Burdur, Aydın, Manisa, Amasya...)

“*Bunları duyan babası ise, başımıza derin bir sıkıntı almadan everelim bu piçi, diyordu*” (Seyhan, 2019, s. 58).

Bu sözcük ağızlardan alınmış olup *Türkçe Sözlük*'te aynı anlamda verilir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 835b).

gezele-: Can sıkıntısından boşu boşuna gezmek. (Sivas, Isparta, Ordu, Giresun, Konya...)

“*Yağmur Adam, oradan oraya sürgün olarak gezeleyip duracak değil tabii*” (Seyhan, 2019, s. 30).

Bu madde başı *Türkçe Sözlük*'te “sıkıntılı bir durumda dolaşmak, gezinmek” anlamı ile verilir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 940a).

göbel: Yaramaz çocuk. (Amasya, Tokat, Maraş, Sivas, Yozgat...)

“*Yolda rastladığımız bir tilkinin – kaçmadığı gibi bizi mehelsimeyen bir bakışla- “Ne aramız lan burada bu göbeller!” der gibi bakmasına gülemedik*” (Seyhan, 2019, s. 38).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te de aynı anlam ile madde başı olarak verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 954b).

göver-: Morarmak.

“*Yılların verdiği yorgunluğa, hoyrat ellerin ettiği kötülüğe ve onca yaşına rağmen bugün hâlâ nisan ayına doğru gözleri göverir, toprağa düşen cemre ilkin onun dallarına konar*” (Seyhan, 2019, s. 72).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te de aynı anlam ile madde başı olarak verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 976a).

gözer: Buğday, toprak vb. şeyler elenen iri gözlü büyük kalbur. (Isparta, Burdur, Denizli, Kastamonu, Amasya...)

“*O sırada başını kaba fiğleri eleyen bir gözer gibi iki yana sallamıştı*” (Seyhan, 2019, s. 86).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “buğday, toprak vb.nin elendiği iri gözlü kalbur” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 984b).

harar: Büyük çuval. (Elazığ, Malatya, Ordu)

“*Efendi, cumaya gitmek için az uzun ayrıldığı bir gün, namaz dönüşü dış kapının önünde harara giydirilmiş bir şey gördü*” (Seyhan, 2019, s. 20).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “çoğu kıldan dokunmuş, büyük çuval” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1046a).

horanta: Çoluk çocuk, bütün aile fertleri (Elazığ, Malatya, Kırşehir)

“*Gayrimüslimdir, tek başına yaşar, insanlardan kaçar, büyük bir horantayı geçindiriyormuş gibi hep çalışır, sevimsiz ve çirkindir*” (Seyhan, 2019, s. 41-42).

Bu sözcük Farsça kökenli olup *Türkçe Sözlük*'te “aile halkı” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1109a).

ıkm-: Soluğunu içinde tutarak kendini zorlamak. (Amasya, Bolu, Sakarya, Giresun, Sivas...)

“*Onu dinlerken göç düzen gurbetiniz bir yerlerden çıkıp gelirdi; içinizde ne zamandır devinip duran fakat size bir türlü ulaşamayan bir ses ıkınıp sifinerek kendini duyurur; sonra küllenmiş ağırlar, sönmüş alazlar, toplanmayı bekleyen calazlar, bir ceğel yığını içine saklanmış kalsit taşları ılık bir esintiyle depreşti; sonra tadılmamış lezzetler, göz değmemiş safıklar gitmek duygusu ile sarmaş dolaş çıkıp gelirdi*” (Seyhan, 2019, s. 88).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “herhangi bir nedenle soluğunu içinde tutarak kendini zorlamak” anlamı ile verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1123b).

ışı-: Aydınlanmak. (Amasya, Manisa, Yozgat)

“*Sonra günlerdir üflük çalıp duran Karancalos Fırtınası'nın ardından doğan kış güneşi gibi içimin körfezleri ışıyor birden, dar sokakları genişliyor, düşlerim çiçekleniyor ve bir imbisat hâline geçiyordum*” (Seyhan, 2019, s. 78).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “ışıklanmak, aydınlanmak” anlamıyla verilerek madde başı olarak alınmıştır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1133b).

kısmık: Cimri, pinti. (Amasya, Sivas, İzmir, Bolu, Samsun...)

“*Bir de üstüne kısmık ve mıkır olmasa*” (Seyhan, 2019, s. 23).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te yalnızca “cimri” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1426a).

mızırdan-: Homurdanmak. (Denizli, Aydın, Ordu, Isparta, Konya...)

“*İkinin biri mızırdanan ve tayır tayır kaşınıp duran çocuk, Efendi amca dedi, neden yarattı Allah bu ısırganı ki?*” (Seyhan, 2019, s. 31)

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “yakınarak konuşmak; mızıldanmak, sızıldanmak” olarak verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1678a).

murç: Taşları tıraş etmekte kullanılan sivri uçlu demir, taşçı kalemi. (Burdur, Çanakkale, Amasya, Çorum, Samsun...)

“*Taş kırmak için balyozları, murçları; yontmak için kesikleri, madırgaları; işlemek için özel elmas uçları, çöp kalemleri vardı*” (Seyhan, 2019, s. 15).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te Ermenice'den alındığı belirtilerek “betonu kırmakta veya betona delik açmakta kullanılan sivri uçlu, çelikten yapılmış bir alet” anlamı verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1712a).

pıs-: Sinmek, büzülmek, korkudan saklanmak. (Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Bolu, Samsun...)

“*Mevsimlerin uç uca ulandığını görüyordum sonra, yıllarca karla örtülü oluyor arzın yüzeyi, evlerin terasında yıllarca vinlayıp duruyor rüzgârlar; yıllarca ağaçların yapraklarında çiçekler; yıllarca, insanların yüzlerini kırıştıran sıcaklar, sonra o sıcaklardan pısıp sığındığım gölgeler; yüzü pelteleşmiş güz mevsimleri, yıllarca...*” (Seyhan, 2019, s. 76).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te yalnızca “pusmak” anlamı ile verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1922b).

sahtiyan: Tabaklanmış, boyanmış, cilalı deri. (Erzincan)

“Konağa alındığı ilk zamanlardan aklında kalanlar; Molla Gıyaseddin'in hat kalemleri, atların siper gözlükleri, seyis Cezmi Efendi'nin **sahtiyan** kaplama kahverengi kamçısı, sonra o kamçının rengârenk püsküllerinden yola çıkarak bir gün kurguladığı festir” (Seyhan, 2019, s. 14).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “tabaklanarak boyanmış ve cilalanmış genellikle keçi derisi” anlamı ile verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2010b).

sıkı fıkı: Candan, çok bağlı dost. (Niğde)

“İşlerin hayvan desteğinde kol kuvvetiyle yapıldığı, zaman zaman köylü ile dayanışmaya girilmesi gereken o, telaşı çok zamanı kıt yıllarda, onunla böyle **sıkı fıkı** değildi Zongo” (Seyhan, 2019, s. 19).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “içli dışlı” ve “birbiriyle çok samimi” anlamlarıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2092a).

siftin-: Omuzlar oynatılarak giysi yardımıyla kaşınmak. (Afyon, Denizli, Manisa, Samsun, Amasya...)

“Onu dinlerken göç düzen gurbetiniz bir yerlerden çıkıp gelirdi; içinizde ne zamandır devinip duran fakat size bir türlü ulaşamayan bir ses ıkınıp **siftinerek** kendini duyurur; sonra küllenmiş ağrılar, sönmüş alazlar, toplanmayı bekleyen calazlar, bir ceğel yığını içine saklanmış kalsit taşları ılık bir esintiyle depreşti; sonra tadılmamış lezzetler, göz değmemiş saflıklar gitmek duygusu ile sarmaş dolaş çıkıp gelirdi” (Seyhan, 2019, s. 88).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “bir yere sürtünerek kaşınmak” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2108a).

sundurma: Üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık. (Denizli, Balıkesir, İzmir, Bursa, Tokat...)

“Kapısının dışında, çatmasını bağ teveğinin kuşattığı büyük bir **sundurma** vardı” (Seyhan, 2019, s. 44).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te ağızlarından alındığı belirtilerek aynı anlam ile verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2171b).

susak: Ağaçtan oyulmuş su kabı, ağaç maşrapa. (Amasya, Uşak, Isparta, Burdur, İzmir...)

“Günlük üç-beş **susak** yeter bana” (Seyhan, 2019, s. 22).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “su kabağından yapılmış veya ağaçtan oyulmuş maşrapa” anlamında verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2174a).

tevek: Asma, kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin dalları. (İzmir, Eskişehir, Çorum, Amasya, Ordu...)

“Kapısının dışında, çatmasını bağ **teveğinin** kuşattığı büyük bir **sundurma** vardı” (Seyhan, 2019, s. 44).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te ağızlarından alındığı belirtilerek “asma, kavun, karpuz vb. bitkilerin sürgünü veya dalı” anlamı ile verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2342a).

toklu: Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu. (Samsun, Amasya, Aydın, Uşak, Isparta...)

“O alaca kuzu, büyüyüp de bir türlü **toklu** veya şişek olamazdı” (Seyhan, 2019, s. 25).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “bir yıllık kuzu” anlamında verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2362a).

uğrun: Gizli. (Afyon, Isparta, İzmir, Kütahya, Amasya...)

“Üstelik **uğrun** değil, kaçamak göçmek değil yüz yüze olacaktı bu” (Seyhan, 2019, s. 49).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “gizlice” anlamında verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2411b).

yellen-: Gaz çıkarmak (bağırsak için). (Afyon, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, Kastamonu...)

“**Yellenemiyordu** adam. Evin içinde dört döneniyor, öküzler gibi böğürüyordu” (Seyhan, 2019, s. 65).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “kalın bağırsaktaki gazı çıkarmak; osurmak” anlamında verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2568a).

yüğüruk: Güçlü, çevik, çalışkan, eline ayağına çabuk.

“Üç kişilik taburduk biz. Kanı **yüğüruk**, reçinesi süt dolu nisan dalları idik” (Seyhan, 2019, s. 33).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “çevik, güçlü” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2621b).

yülü-: Tıraş etmek, kazımak. (Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Diyarbakır...)

“**Yülüyorsun**, kullanıyorsun; ağzı köreliyor, aşınıp kesmez oluyor” (Seyhan, 2019, s. 21).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*'te “vücudun fazla kıllarını ustura ile almak; tıraş etmek” anlamıyla verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2625b).

Derleme Sözlüğü'nde Geçmeyen veya Farklı Anlamda Verilen Sözcükler

aklına kudur koy-: Aklına gelmemesi gerekeni getirmek, durup dururken içine bir dert düştürmek.⁴

“**Aklına kudur koyan** Hotuk Hasan olsa da Muttalip'in din gayretiyle böyle bir eyleme hazır olduğu; kendisine kayda değer bir destek bulunduğu, ancak konunun bir süre rafla kaldırıldığı da saklı değilmiş” (Seyhan, 2019, s. 48).

cıynak: Yapışkan ve sırnaşık yabani ot türü.⁵

“**Kahrın ve yalnızlığın zehirli turnakları, yaz güneşlerinin yakıcı cıynakları, zemherilerin kırağları yüzüne nasırlı dikişler atmış; orada suyu çekilmiş, sert ve kavlak dereler; uzun, ince yollar açılmıştı**” (Seyhan, 2019, s. 50).

4 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

5 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

cirbitli: Pasaklı, sünepe, pis.⁶

“Songül’ü daha sık görmek için iyi bir fırsat vardı işin ucunda; Muttalip **cirbitlisi** böyle bir fırsatı kaçırmı mı?” (Seyhan, 2019, s. 36).

çiğnek: Ayak altında kalmak, sahipsiz ve ilgisiz hâlde olmak.⁷

“Bir hafta günü, pazar yerinde; yerimi daralttınız, üstelik sergimdeki sebzeleri çiğnek **ediyor-sunuz** diye uyarın esnaftan birinin kafasını kırmış” (Seyhan, 2019, s. 58).

çuha: Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.

“Burada çuha ve keçeden mamul; çuka, aba, şalvar, potur gibi giysiler dokunurmuş” (Seyhan, 2019, s. 43).

Bu sözcük, *Derleme Sözlüğü*’nde bir çeşit ceket anlamında kullanılır, ancak eserde geçen anlam ceket çeşidinden ziyade bir kumaş çeşididir.

çuka: Elde işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan, önü açık kısa bir çeşit ceket.

“Burada çuha ve keçeden mamul; çuka, aba, şalvar, potur gibi giysiler dokunurmuş” (Seyhan, 2019, s. 43).

dobak: Ucu oval hâlde getirilmiş, kısa kesilmiş ağaç veya kütük.⁸

“İpin ucunda, bizim eneklere benzeyen rengârenk, uç kısmı **dobak** bir kol varmış” (Seyhan, 2019, s. 37).

ekşimik: Ekşimsi tadı olan.⁹

“Yol boyunca takıldım buna: Ah **ekşimik** sevda!” (Seyhan, 2019, s. 38)

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*’te de aynı anlam ile madde başı olarak verilmiştir.

enek: Çocuk oyununda kullanılan şeffaf bilye.¹⁰

“İpin ucunda, bizim **eneklere** benzeyen rengârenk, uç kısmı **dobak** bir kol varmış” (Seyhan, 2019, s. 37).

höykür-: İçi acıyla dolan bir insanın birden kendini bırakarak yüksek sesle ağlaması.

“Sonra zemberek gibi boşalmış, **höykürerek** ağlamış orada adam” (Seyhan, 2019, s. 60).

kavas: Köylük yerlerde büyük ağabeyin yanı başında yetişen yeni yetme.

“Yatacak yeri zaten bedavaya getirdin **kavas**” (Seyhan, 2019, s. 26).

“Kavas” sözcüğü, *Derleme Sözlüğü*’nde madde başı olarak “aptal, budala” anlamında yer almasına rağmen yazarın kullandığı anlam daha farklıdır.

6 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

7 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

8 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

9 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

10 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

pelteleş-: Donuklaşmak, yumuşamak, ağırlaşmak.

“Mevsimlerin uç uca ulandığını görüyordum sonra, yıllarca karla örtülü oluyor arzın yüzeyi, evlerin terasında yıllarca vınlayıp duruyor rüzgârlar; yıllarca ağaçların yapraklarında çiçekler; yıllarca, insanların yüzlerini kırıştıran sıcaklar, sonra o sıcaklardan pısp sığındığım gölgeler; yüzü **pelteleşmiş** güz mevsimleri, yıllarca...” (Seyhan, 2019, s. 76).

sarak: Zayıf, çelimsiz. Yüzü sararmış veya hastalık belirtileri olan bir çehreye sahip olan.¹¹

“O cühnüz, **sarak** ve zayıf bedeninin bunca işi nasıl kaldırdığına; hatta böyle nasıl sağlıklı kalabildiğine şaşır kalmıştım” (Seyhan, 2019, s. 50).

siv-: Uzaklaşmak.

“Yapılması gereken o varvaradan yararlanıp oradan usulca **sivmekti**” (Seyhan, 2019, s. 48).

şişek: İki yaşında yavrulamamış koyun. *Derleme Sözlüğü*’nde bu anlamı ile geçmez.

“O alaca kuzu, büyüyüp de bir türlü toklu veya şişek olamazdı” (Seyhan, 2019, s. 25).

tuğyan: Haddini aşma, azgınlık.

“İnsanlar, gökyüzünü tırmalayan **tuğyan** yüzü binalara giydirmişlerdi ruhlarını” (Seyhan, 2019, s. 67).

yahan: Sırt.¹²

“Son yaşadıkları ise **yahannuna** batmış iki kıymıktı” (Seyhan, 2019, s. 57).

kötü yatı: Kötü.

“Söz gelişi, arazide “kaçak” koyun otlatan sürekçilere **kötü yatı** sözler söyleyebilir, sövüp sayabilirdi” (Seyhan, 2019, s. 64).

yengilcek: Hafif davranışları olan, ciddiyetsiz, hoppa, şımarık.¹³

“Muttalip’in bizi ucu sonu belirsiz bir maceraya sürüklemeye uçarılıklarını, **yengilceğliğinin** yarattığı çıkıntıları yontmakta işe yarıyordu Cevdet’in sakin tabiatı” (Seyhan, 2019, s. 34).

zerzeli: Kapı zincirli, sürgülü. (Amasya, Tokat, Maraş)

“Sonra keşkül, bir kenarda yığılı un çuvalı, deneyi havuzda teşviye etme tapanı; yan tarafta, kapısı hep açık duran ahşap **zerzeli** düşler orası...” (Seyhan, 2019, s. 11).

Bu sözcük *Türkçe Sözlük*’te zerze madde başı ile alınmış olup bağlam çerçevesine uygun anlam alınarak anlamlandırılmıştır.

Sonuç

Bireyler toplumunda yaşadığı ve yetiştiği çevre, kültür, eğitim vb. pek çok sebepten dolayı ortak dili bireyselleştirerek farklı bir dil ortaya koyar. Bu dil kullanımı, bireysel farklılıklara dayanır. “İdiyolekt” dediğimiz bu farklılıklara bazen de ağız unsurları dâhil olabilir. Bu bakımdan ağız

11 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

12 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

13 Madde başının anlamı yazarın kendisinden öğrenilmiştir.

özelliklerinin yer aldığı edebî eserleri de görmek mümkündür. Böylelikle ağız unsurları yazılı dile geçirilerek kayıt altına alınır ve ağızların söz varlığı gün yüzüne çıkarılır. Bu da ağızların söz varlığının zaman içinde eriyip yok olmasına engel olur.

Bu çalışmada merhum Recep Seyhan'ın *Zongo'nun Değirmeni* adlı hikâye kitabının söz varlığı, ağız özelliklerine ait söz varlığı bakımından incelenmiştir. Eserde toplamda 120 ağız unsuruna yer verildiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla şu şekildedir: *Derleme Sözlüğü*'nde geçen sözcük sayısı 62, hem *Derleme Sözlüğü*'nde hem de *Türkçe Sözlük*'te geçen sözcük sayısı 38, *Derleme Sözlüğü*'nde geçmeyen veya farklı anlamda verilen sözcüklerin sayısı ise 20'dir. *Derleme Sözlüğü*'nde geçmeyen veya farklı anlamda verilen sözcükler için yazarın bizzat kendisine başvurulmuş olup sözcüğün anlamı, bağlam çerçevesine oturtularak tam ve doğru bir biçimde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca birkaç sözcüğün alıntı yoluyla ağızlara girmiş olduğu da tespit edilmiştir. Yukarıda gösterildiği gibi bazı sözcükler, ağızlardan ölçünlü dile geçerken bazı sözcükler de ölçünlü dilden ağızlara geçer. Ölçünlü dil ile ağızlar arasındaki sıkı ilişki yadsınmaz, bu yüzden sözcük alışverişi ile birbirlerinden yararlanması normaldir. Ancak bu sözcük alışverişi aşırıya kaçmadığı sürece normal görülür, yoğun bir sözcük alışverişinin olması durumunda hem ölçünlü dil hem de ağızlar zarar görebilir.

Nitekim tespit edilen sözcükler incelendiğinde Amasya bölgesinde farklı ağız özelliklerini yansıttığı da açıktır. Yani yazar, yalnızca yetiştiği çevrede kullanılan sözcükleri değil, hemen hemen tüm Anadolu coğrafyasından sözcük alır. Çünkü Seyhan için Anadolu, kendi eserlerinin ülkesidir. Anadolu'ya ayrı bir ehemmiyet yükleyen Seyhan, ağız unsurlarının söz varlığını dilin zenginliği olarak görür ve bu yüzden neredeyse her edebî eserinde bu zenginliği yaşatmayı kendisine görev addederdi.

Edebî eserlerde kullanılan morfolojik, fonolojik, söz dizimsel ve leksikal ağız özelliklerinin gün yüzüne çıkarılarak kayda geçirilmesi önemlidir. Ayrıca gerek görüldüğü takdirde *Derleme Sözlüğü*'nde geçmeyen veya *Derleme Sözlüğü*'nde verilen anlam dışında başka bir anlamla kullanılan sözcüklerin sözlüğe dâhil edilmesi Türk dilinin ağızlarına ait söz varlığının daha kapsamlı bir şekilde ortaya konmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aydın, M. (2008). Elbistanca Bir Sözlük ve Tahsin Yücel'in Dönüşüm'ündeki Hikâyeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (s. 101-106). Şanlıurfa: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2002). Konuşma Dili Yazı Dili İlişkileri ve Derleme Faaliyetleri. *Türk Bilgi*, 4, 97-104.
- Demir, N. (2009). Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı Hakkında Bir Ön Çalışma. *Bernt Brendemoen Armağanı* (s. 97-108). içinde Oslo: Novus forlag.
- Demirci, K. (2017). *Türkoloji İçin Dilbilim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Efe, K. (2017). *Derleme Sözlüğü*'nde Amasya'ya Ait Kelimelerin Dağılımı. *Uluslararası Amasya Sempozyumu Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat Bildiriler Kitabı* (s. 957-999). Amasya: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Yayınları.
- Eraslan, E. (2022). "İstiklal Marşı"ndan Türkçe Sözlük İçin Katkılar. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, 11(1), 167-178.
- Göztaş, G. (2017). Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı: Bekir Yıldız Örneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(42), 113-134.
- Karakış, Y. (2019). Yaşar Kemal'in Romanlarında Çukurova Ağızına Ait Sözcükler ve Etimolojileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meriç, C. (2016). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önem, E. (2011). Bireysel Dil Kullanımı Etkileyen Etkenler. *Dil Dergisi*(152), 57-67.
- Seyhan, R. (2019). *Zongo'nun Değirmeni*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Şengül, M. (2009). Sosyal Farklılıklardan Kaynaklanan Dil Kullanımı ve Türkçe Eğitime Yönelik Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 4(8), 2166-2180.
- Turan, İ. (2019). Recep Seyhan'ın Hikâyelerinde Nesne-Birey İlişkileri. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(Ö5), 198-208.
- Turan, İ. (2022). Recep Seyhan'ın Eserlerinde Nesnelere Dünyası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. (tarih yok). 07 24, 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. (tarih yok). 02 01, 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uysal, İ. N. (2015). Salâh Birsal'ın "Şingir Mıngır" Sözcüklerinden Türkçe Sözlük'e Katkılar. *Turkish Studies*, 10(16), 1113-1128.